

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНOSTI

Наталія Анатоліївна Бельська,

старша наукова співробітниця
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-0697-3973>

УДК 371.13:376.545

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4\(87\)-102-107](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4(87)-102-107)

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАГНОСТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕСТОВОЇ МЕТОДИКИ ДЖ. ОЛДХЕМА – Л. МОРИСА «ПЕРСОНАЛЬНИЙ АВТОПОРТРЕТ» ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЦЕЇСТІВ З ОЗНАКАМИ ОБДАРОВАНOSTI (частина 2)

Анотація.

У статті проаналізовано імпліковані можливості тесту «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема – Л. Моріса в контексті вирішення завдання щодо ідентифікації старшокласників з ознаками творчої обдарованості. На основі факторного аналізу показників, що включають результати цього тесту і результати тесту, які відображають емпірично підтверджений креативний потенціал (тест емоційної спрямованості особистості Б. Додонова) було сформовано самостійну шкалу, що дає змогу зробити припущення про ступінь виразності особистісних передумов творчої активності. Перевірка надійності (узгодженості) цієї шкали за критерієм α -Кронбаха показала задовільний результат ($\alpha = 0,731$). Аналіз сенсової змістовності кожного пункту шкали підтвердив її відповідність загально визнаному портрету творчої особистості. У роботі представлено «лінійку» нормативів. Отримана шкала може бути успішно використана як додатковий інструмент для ідентифікації підлітків із ознаками творчої обдарованості.

Ключові слова: тест «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема – Л. Моріса; творча обдарованість; ідентифікація; надійність.

У попередній частині роботи [1] нами було представлено результати перевірки надійності та валідності україномовного, адаптованого щодо підліткового віку, варіанту психодіагностичного тесту «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема – Л. Моріса [4]. У ній вдалося підтвердити загалом задовільну надійність та валідність запропонованої нами версії цієї методики. У другій частині статті буде представлено результати вивчення можливостей застосування цієї методики для дослідження творчого потенціалу особистості підлітка.

Метою другої частини статті є дослідження діагностичних можливостей тестової методики Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет» для ідентифікації ліцеїстів з ознаками творчої обдарованості.

Гіпотеза. Тестова методика Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет» (ТПА),

попри те, що вона насамперед спрямована на виявлення особистісних і характеріологічних акцентуацій, має приховані діагностичні ресурси, які опосередковано дозволяють отримувати інформацію щодо потенційної творчої обдарованості особистості. Основою для цього припущення є факт достатньо частого зв'язку між потенційною обдарованістю та тими чи іншими поведінковими розладами, внутрішніми або міжособистісними проблемами підлітків.

Вибірка. Експеримент проводився на вибірці, яку склали учасники Республіканського етапу конкурсу – захисту Малої академії наук ($N = 175$).

Інструментарій дослідження. У дослідженні було застосовано наступні тестові методи: тест «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема – Л. Моріса (ТПА); тест емоційної насиченості Б. Додонова (ТЕН) та «Шкала Креативності Додонова» (ШКД; [2]). Для математико-статистичної

обробки результатів було використано кореляційний і факторний аналіз, метод порівняння середніх значень за *t*-критерієм Стьюдента [3].

Результати дослідження. На першому етапі було проведено факторний аналіз пунктів опитувальника ТПА. За результатами було визначено, що кількість допустимих для аналізу факторів варіюється в широкому діапазоні: від 7-ми, згідно з критерієм «кам'янистого осипу» Р. Кеттела (сумарна дисперсія 37,55 %) до 32-х, згідно з критерієм «власного значення» (сумарна дисперсія 73,4 %). «Пороговим» значенням, що відокрем-

лює можливу (допустиму) кількість аналізованих факторів від надлишкової, було прийнято найближчу кількість факторів, сумарна дисперсія яких є максимально близькою до 50 %, а саме – 13 (49,1 %). Далі було здійснено покроковий аналіз факторних структур, що включають 7, 8, 9, 10, 11, 12 та 13 факторів із метою знаходження в них тих, які за сумарним показником корелюють зі Шкалою Креативності Додонова (ШКД) найбільшою мірою (за модулем).

Кінцевий результат першого етапу дослідження наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Пункти тесту Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет», що зустрічаються в факторах з найвищою кореляцією щодо ШКД

Номер запитання	7-факторна (7-й фактор = $r = 0,33$ к ШКД)	8-факторна (7-й фактор = $r = 0,32$ к ШКД)	9-факторна (7-й фактор = $r = 0,34$ к ШКД)	10-факторна (5-й фактор = $r = -0,36$ к ШКД)	11-факторна (5-й фактор = $r = -0,36$ к ШКД)	12-факторна (5-й фактор = $r = -0,33$ к ШКД)	13-факторна (3-й фактор = $r = 0,33$ к ШКД)	13-факторна (5-й фактор = $r = -0,43$ к ШКД)
2							+	
3							+	-
9				-	-	-		-
10							+	
11							-	
12	+	+	+	-	-	-		-
13	+							
14							+	
15							+	
16	+	+	+	-	-	-		-
20	-	-	-				+	
22	-			-				
23				-	-	-		-
24							+	
25				-	-	-		-
26							+	
35	+							
37							+	
39	-						-	+
42							+	
46							+	
47							+	
48							+	
50							+	
57				-	-	-		-
58							-	
60							-	
72				-	-	-		-
73	-							
87	+	+	+				+	-
88	+	+	+					
89							+	-
90							+	
91								-
92	-			+	+	+		+
93							-	
94							-	
95							-	
96	+	+	+					
97	+	+	+	-	-	-		-
101	+							
102	+	+	+					-
104	+	+						
105	+							

На наступному етапі зі списку отриманих пунктів було відібрано тих, що зустрічаються в 3-х і більше факторах. Це питання: 9, 12, 16, 20, 23, 25, 57, 72, 87, 88, 96, 97, 102. Низка цих питань становить, на нашу думку, прототип нової (додаткової) шкали тесту Дж. Олдхема – Л. Морі-

са, яку можна розглядати як інструмент непрямой психодіагностики творчого потенціалу особистості. Для перевірки надійності цієї шкали нами було здійснено аналіз узгодженості її пунктів за критерієм α -Кронбаха. Результати подано в таблицях 2 і 3.

Таблиця 2

Статистика надійності (α -Chronbach)	
α -Chronbach	N елементів (питань)
0,731	13

Таблиця 3

Статистика пунктів щодо сумарного балу				
Номер запитання	Шкалювання середнього за винятком пункту	Шкалювання дисперсії за винятком пункту	Виправлена кореляція між пунктом і підсумком	α -Chronbach за винятком пункту
9	10,6914	18,985	0,428	0,705
12	10,5600	18,960	0,473	0,699
16	10,9029	19,180	0,445	0,703
20	9,8857	22,378	0,028	0,744
23	10,7886	20,099	0,270	0,726
25	10,1657	20,530	0,301	0,720
57	10,5429	19,652	0,359	0,714
72	10,3886	19,871	0,324	0,718
87	11,0000	20,609	0,257	0,726
88	10,8743	19,639	0,359	0,714
96	11,1543	19,350	0,506	0,698
97	11,1143	19,642	0,443	0,705
102	10,8571	19,813	0,360	0,714

Таким чином, коефіцієнт внутрішньої узгодженості (α -Кронбаха) шкали свідчить про її задовільну надійність, тобто чутливість (розрізнявальну здатність) пунктів шкали.

В отриману шкалу увійшли такі запитання.

1. (9). Іноді я відчуваю себе як порожня раковина – спустошеним. Відчуваю повну безглуздість існування (Тип Е – «Діяльний»).

2. (12). Мені здається, що багато хто вважає, ніби я говорю досить дивно, висловлюю думки, які занадто глибокі для людей, або не пояснюю, що я маю на увазі (Тип С – «Ідіосинкратичний»).

3. (16). Інколи люди вважають мене «білою вороною», тому що мій одяг, уподобання відрізняються від загальноприйнятих уявлень і норм. Дійсно, я живу у власному маленькому світі (Тип С – «Ідіосинкратичний»).

4. (20). Я хотів би вчитися насамперед в престижному виші і працювати потім у престижній організації (Тип G – «Самовпевнений»).

5. (23). Я просто не можу викидати старі речі, навіть, якщо вони не приносять користі та безглузді для мене (Тип J – «Сумлінний»).

6. (25). Я суворий суддя самому собі (Тип N – «Серйозний»).

7. (57). Я досить потайна особистість. Я тримаю завжди все в собі, оскільки ніколи не знаєш, хто може використати цю інформацію у власних цілях (Тип А – «Пильний»).

8. (72). Деякі люди кажуть, що я надто самостійний, але краще я зроблю роботу сам, аніж дозволю іншим зробити її неправильно. Я ризикну здатися занадто «діловим», якщо це зможе змусити людей виконати роботу так, як потрібно (Тип J – «Сумлінний»).

9. (87). Я висловлюю свої почуття палко і театралью (Тип F – «Драматичний»).

10. (88). У мене особливий прояв емоцій. Наприклад, щось сумне може здатися мені смішним, і я розсміюсь (Тип С – «Ідіосинкратичний»).

11. (96). Я думаю, що налаштований на іншу хвилю. Іноді я помічаю дивні речі, і вони мені здаються реальними, хоча я не можу довести цього. Наприклад, вихід із власного тіла або присутність поруч людини, яка давно померла (Тип С – «Ідіосинкратичний»).

12. (97). Мене приваблюють магія і НЛО. Я наділений ніби «шостим чуттям», іноді знаю, що має статися задовго до того, як це станеться (Тип С – «Ідіосинкратичний»).

13. (102). Мені подобається епатажний, бунтарський стиль життя, коли можна безперешкодно ламати усталені соціальні правила, норми, традиції (Тип D – «Авантюрний»).

Можна побачити, що з 14-ти типів ТПА в нову шкалу увійшли питання з 8-ми типів: 5 питань зі шкали, що відображає тип С («Ідіосинкратичний»), 2 – зі шкали J («Сумлінний»),

та по одному зі шкал типів А («Пильний»), D («Авантюрний»), Е («Діяльний»), F («Драматичний»), G («Самовпевнений»), N («Серйозний»).

Цей результат цілком відображає складну, але водночас цілісну «картину» обдарованої особистості. Так, основою обдарованості дійсно є характеристики, які відображені «Ідіосинкратичним» типом особистості: зануреність у внутрішній світ; мрійливість; оригінальність думок і вчинків; інший ритм і спосіб життя (такий, що відрізняється від більшості); орієнтація на власні переконання та погляди; незалежність, самодостатність, байдужість до сприйняття їх оточенням (включаючи певну байдужість до встановлення близьких відносин), чутливість до всього нового, незвичайного, нетрадиційного, поки неприйняттого; схильність до створення абстрактних метафізичних концепцій у поєднанні із загостреною спостережливістю щодо того, що відбувається навколо. Решта ознак творчого потенціалу уточнюють цей «портрет креативної особистості»: маркери «Сумлінного» типу вказують на схильність креативної особистості до перфекціонізму та здатність ефективно спиратися на емоційний супровід «значущого минулого»; маркер «Пильного» типу свідчить про певну недовірливість обдарованого підлітка, який зіткнувся з нерозумінням, глузуванням, ворожістю; маркер «Авантюрного» типу вказує на типову для обдарованих особистостей схильність до ризику. Риси «Драматичного» типу вказують на виражену дитячу спонтанну емоційність, експансивність і експресивність, демонстративність, схильність бути в центрі уваги, грайливість та дотепність, надлишковий драматизм у поведінці. Елемент «Діяльного» типу в структурі шкали, що розглядається, свідчить про типову для творчої особистості тенденцію до незбалансованої активності, коли період високої активності або неможливість досягти ідеалу (у роботі, відносинах) змінюється розчаруванням та спустошенням, що може підштовхнути до реакції саморуйнування. Риси «Самовпевненого» типу свідчать про амбіційність творчого підлітка, його сприйняття своєї особистості як унікальної та талановитої особистості, готової конкурувати з іншими і отримувати визнання з боку соціуму. Нарешті, маркер «Серйозного» типу вказує, що така особистість, маючи високі вимоги до себе, водночас реалістично оцінює свої здібності і досягнення, аналізує помилки, готова нести відповідальність за них.

Таким чином, сформована шкала, що отримала назву «Шкала креативності Олдхема – Моріса» (ШКОМ), дійсно відображає особливості, що є властивими творчо обдарованої

особистості, й які вже описані у багатьох працях за цією тематикою.

З метою використання ШКОМ в практичній роботі з ідентифікації потенційної обдарованості було проведено її стандартизацію, з розрахунком нормативів (у процентилях), на виборці з юнаків та дівчат віком 14–17 років (251 особа). Зміст ШКОМ (питання) представлено в Додатку 1, тестові нормативи – у Додатку 2.

Резюме. Отже, за допомогою порівняльного аналізу нам вдалося виявити додаткові діагностичні можливості тестової методики Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет» для ідентифікації ліцеїстів з ознаками творчої обдарованості. Варто відмітити, що практика дослідження творчого потенціалу особистості на основі вивчення особистісних особливостей, які, на перший погляд, безпосередньо не пов'язані з обдарованістю, видається нам цілком перспективною. Але це потребує значної попередньої експериментальної роботи із залученням тестових методик для дослідження когнітивних ресурсів особистості (інтелект та креативність).

Додаток 1

Шкала креативності Олдхема – Моріса (ШКОМ)

Інструкція.

«Тест містить 13 питань, на які потрібно відповісти, ретельно обдумуючи кожне. Спробуйте зробити це максимально точно і чесно. Ваш результат буде настільки точним, наскільки точними будуть відповіді. Якщо Ви вважаєте, що питання не стосується Вас або Вашого особистого життя, – спробуйте дати гіпотетичну відповідь.

Відповідайте «так, я згоден», якщо твердження абсолютно вірне для Вас у більшості випадків.

Відповідайте «можливо, я згоден», якщо твердження іноді, у якихось випадках вірне для Вас. Також використовуйте цю відповідь для тверджень, що складаються з декількох частин, якщо Ви згодні з однією частиною, але не згодні – з іншою.

Відповідайте «ні, я не згоден», якщо твердження абсолютно не підходить Вам».

Запитання.

1. Іноді я відчуваю себе як порожня раковина – спустошеним. Відчуваю повну безглуздість існування.

- А) так, я згоден
- Б) можливо, я згоден
- В) ні, я не згоден

2. Мені здається, що багато хто вважає, ніби я говорю досить дивно, висловлюю думки, які занадто глибокі для людей, або не пояснюю, що я маю на увазі.

3. Інколи люди вважають мене «білою вороною», тому що мій одяг, уподобання відрізняються від загальноприйнятих уявлень і норм. Дійсно, я живу у власному маленькому світі.

4. Я хотів би вчитися насамперед у престижно-вищій школі і працювати потім у престижній організації.

5. Я просто не можу викидати старі речі, навіть якщо вони не приносять користі та безглузді для мене.

6. Я суворий суддя самому собі.

7. Я досить потайна особистість. Я тримаю завжди все в собі, оскільки ніколи не знаєш, хто може використати цю інформацію у власних цілях.

8. Деякі люди кажуть, що я надто самостійний, але краще я зроблю роботу сам, аніж дозволю іншим зробити її неправильно. Я ризикну здатися занадто «діловим», якщо це зможе змусити людей виконати роботу так, як потрібно.

9. Я висловлюю свої почуття палко і театралью.

10. У мене особливий прояв емоцій. Наприклад, щось сумне може здатися мені смішним, і я розсміюсь.

11. Я думаю, що налаштований на іншу хвилю. Іноді я помічаю дивні речі, і вони мені здаються реальними, хоча я не можу довести цього. Наприклад, вихід з власного тіла або присутність поруч людини, яка давно померла.

12. Мене приваблюють магія і НЛЮ. Я наділений ніби «шостим чуттям», іноді знаю, що має статися задовго до того, як це станеться.

13. Мені подобається епатажний, бунтарський стиль життя, коли можна безперешкодно ламати усталені соціальні правила, норми, традиції.

Додаток 2

Обробка результатів.

1. За відповідь А – зараховується 2 бали

За відповідь Б – 1 бал

За відповідь В – 0 балів

2. Підраховується сума балів за всіма відповідями.

3. Отримана сума сирих балів переводиться в проценти за шкалою тестових нормативів.

		Проценти									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сума балів	≤ 6	7	8-9	10	11	12-13	14	15-16	17-18	19	≥ 19

Рівні

1-3 – низький

4-5 – нижче за середній

6 – середній

7-8 – вище за середній

9-10 – високий

Використані літературні джерела

1. Бельська Н. А. Дослідження діагностичних можливостей тестової методики Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет» для ідентифікації ліцеїстів з ознаками обдарованості (Частина

1. Перевірка надійності і валідності україномовного підліткового варіанту тестової методики Дж. Олдхема – Л. Моріса «Персональний автопортрет») / Н. А. Бельська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2022. – № 3 (86). – С. 101–112.

2. Бельська Н. А. Можливості використання методики емоційної спрямованості Б. Додонова для виявлення ліцеїстів із ознаками обдарованості / Н. А. Бельська // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2022. – № 2.

3. Наследов А. Д. SPSS: компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках, 2-е изд. / А. Д. Наследов. – СПб. : Питер, 2007. – 416 с.

4. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособие / Д. Я. Райгородский (ред.-сост.). – Самара : Бахрах-М. – 2001. – С. 312–384.

References

1. Bielska, N. A. (2022). Doslidzhennia diahnostychnykh mozhlyvostei testovoi metodyky Dzh. Oldkhema – L. Morisa «Personalnyi avtoportret» dlia identyfikatsii litseistiv z oznakamy obdarovanosti (Chastyna 1. Perevirka nadiinosti i validnosti ukrainomovnoho pidlitkovoho variantu testovoi metodyky Dzh. Oldkhema – L. Morisa «Personalnyi avtoportret») [Research of the diagnostic possibilities of the J. Oldham – L. Morris test method “Personal self-portrait” for the identification of lyceum students with signs of giftedness (Part 1. Reliability and validity check of the Ukrainian-language adolescent version of the J. Oldham – L. Morris test method «Personal self-portrait»)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 3 (86). P. 101–112. [in Ukrainian].

2. Bielska, N. A. (2022). Mozhlyvosti vykorystannia metodyky emotsiinoi spriamovanosti B. Dodonova dlia vyjavlennia litseistiv iz oznakamy obdarovanosti [Possibilities of using B. Dodonov’s method of emotional orientation to identify lyceum students with signs of giftedness]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*. 2. [in Ukrainian].

3. Nasledov, A. D. (2007). *SPSS: kompiuternyi analiz dannikh v psykhologii i sotsyalnykh naukakh, 2-e yzd. [SPSS: computer analysis of data in psychology and social sciences]*. St. Peterburh, 416 p. [in Ukrainian].

4. Raihorodskiy, D. Ya. (ed.). (2001). *Praktycheskaia psykhodyahnostyka. Metodyky y testy [Practical psychodiagnosis. Methods and tests]*. Samara, P. 312–384. [in Ukrainian].

Bielska Nataliia, Senior Researcher, Department of Giftedness Diagnostics of the Institute of Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

STUDY OF THE DIAGNOSTIC POSSIBILITIES OF THE TEST METHOD OF J. OLDHAM – L. MORRIS “PERSONAL SELF-

“PORTRAIT” FOR THE IDENTIFICATION OF LYCEUM STUDENTS WITH SIGNS OF GIFTEDNESS (part 2)

Summary.

The article analyzes the implicit possibilities of the “The Personal self-portrait” test by J. Oldham – L. Morris (PSP) in the context of solving the problem of identifying high school students with signs of creative talent. Based on the factor analysis of indicators, including the results of PSP and the results of a test that reflects empirically confirmed creative potential (test of the emotional orientation of the personality of B. Dodonov), an independent scale was formed that allows us to make an assumption about the degree of severity of personal prerequisites for creative activity. Checking the reliability (consistency) of this scale according to the α -Cronbach criterion showed a satisfactory result ($\alpha = 0.731$). Analysis of the semantic content of each item of the scale confirmed its

compliance with the generally recognized “portrait” of a creative person. The paper presents a “line” of standards. The resulting scale can be successfully used as an additional tool for identifying adolescents with signs of creative talent.

The problem of identifying gifted children is not limited to identifying (diagnosing) their cognitive resources. The results of research into the personal structure of adolescents with signs of giftedness are of great importance. Usually, to solve this problem, personality tests are used, which record certain qualities of an adapted (internally and externally) individual. Therefore, in the practice of identifying giftedness, the psychodiagnostic toolkit that examines accentuations and psychopathies, certain disorders of internal and external adaptation, is rarely used.

Keywords: “The Personality Self-portrait” by J. Oldham – L. Morris (PSP); creative talent; identification; reliability.

Стаття надійшла до редколегії 29 липня 2022 року